

2. Біляков А.М., Ергард Н.М., Особливості ідентифікації загиблих осіб під час воєнного стану (огляд літератури). *Медичні перспективи*. 2023. Т. 28, № 4. С. 144.

3. Костіков І.Ю., Марійко В.В., Щербакова Ю.В., Мартиненко С.В., Сіривля А.І., Сандалович Б.О., Аббасов Р.Г., Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти України: успіхи та проблеми. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 1 (39). С. 19–20.

4. Voichenko V.V., Mishalov V.D., Mamedov Sh.M., Viun V.V., Ivashyna O.Kh. A comprehensive approach to the forensic medical identification of victims during armed conflicts and disasters. *Sudovo-medychna ekspertyza*. 2017. № 1. P. 20–25.

5. Про реалізацію експериментального проекту з ідентифікації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, за біометричними даними : постанова КМУ від 25 верес. 2025 р. № 1214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1214-2025-%D0%BF#Text>

Власова Ганна Петрівна,

завідувач кафедри публічного права факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доктор юридичних наук, професор

ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕЖІ ТА ГАРАНТІЇ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА В ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Інститут участі захисника у проведенні судових експертиз у кримінальному провадженні має ключове значення для забезпечення права на захист, принципу змагальності та реалізації конституційної засади рівності сторін. У сучасних умовах розвитку кримінального процесу України експертне дослідження стало одним із провідних джерел доказів, що визначає результативність доведення у справах, пов'язаних із складними фактичними обставинами. Водночас процесуальний статус захисника в цій сфері залишається недостатньо конкретизованим, що призводить до виникнення прогалин у правозастосуванні та порушення фундаментальних гарантій справедливого судового розгляду.

Відповідно до статті 20 КПК України, право підозрюваного, обвинуваченого на захист забезпечується шляхом участі захисника у всіх процесуальних діях, у тому числі тих, які можуть вплинути на доказову базу. Призначення і проведення експертизи регулюються статтями 242–245 КПК України, проте вони не встановлюють чітких правил участі захисника у цій процедурі. Закон визначає лише право сторін подавати клопотання про проведення експертизи та про залучення експерта, однак не регламентує порядок присутності захисника під час безпосереднього здійснення експертного дослідження, відбору зразків або фіксації його результатів. Однією з основних проблем є відсутність чіткого нормативного регулювання процесуальної ролі захисника при проведенні експертиз. Це створює ситуацію, коли захисник фактично позбавлений можливості контролювати хід дослідження, впливати на постановку питань експерту чи запобігати порушенням прав підзахисного при відібранні зразків (особливо біологічних, ДНК, експертизи почерку тощо).

У цьому аспекті спостерігається певна колізія між загальним правом на захист та спеціальними процесуальними нормами, які регулюють порядок експертної діяльності. Така прогалина створює підґрунтя для зловживань з боку сторони обвинувачення, яка фактично одноосібно контролює як зміст, так і процедуру експертного доказування.

Процесуальні межі участі захисника визначаються насамперед характером експертної дії. Так, відповідно до ч. 3 ст. 245 КПК України, відбір зразків для проведення експертизи може здійснюватися за участю захисника, однак норма не містить обов'язку слідчого повідомляти його про час і місце проведення такої дії. На практиці це призводить до ситуацій, коли відібрання біологічних, почеркових або голосових зразків здійснюється без присутності адвоката, що створює ризик порушення права підзахисного на недоторканність особи та недопустимість примусу до самовикриття, згідно зі ст. 63 Конституції України.

Крім того, межі участі захисника фактично звужуються через відсутність його доступу до вихідних матеріалів, наданих експерту, а також до протоколів та технічних записів, що фіксують процес дослідження. Відповідно, захисник позбавлений можливості об'єктивно оцінити повноту, методологічну обґрунтованість та достовірність висновку експерта, що суперечить принципу рівності сторін, закріпленому у статті 22 КПК України.

Гарантії участі захисника впливають із ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 55 Конституції України, які передбачають право кожного на ефективний засіб правового захисту. Тому доцільно було б на законодавчому рівні надати можливість визнавати необхідність забезпечення присутності захисника при експертних діях та зазначено, що невиконання вимог щодо забезпечення участі захисника при відібранні зразків є істотним порушенням права на захист і може бути підставою для визнання експертного висновку недопустимим доказом.

Адже сутність процесуальної гарантії участі захисника полягає не лише у його фізичній присутності, а й у можливості: ставити запитання експерту через слідчого чи прокурора; подавати свої клопотання щодо змісту дослідження; ініціювати додаткову чи повторну експертизу; оскаржувати дії або бездіяльність слідчого, що перешкоджають участі у проведенні експертизи (згідно ст. 303 КПК України). Однак реалізація цих повноважень є обмеженою, оскільки відсутній процесуальний обов'язок органу досудового розслідування забезпечити участь захисника при проведенні таких дій. Таким чином, гарантоване право трансформується у формальну можливість без реального механізму його здійснення.

Такі колізійні та практичні проблеми правозастосування свідчать про недосконалість регулювання: неповідомлення захисника про проведення експертизи; обмеження його в ознайомленні з матеріалами, що досліджувалися експертом; відмова у клопотанні про призначення альтернативної експертизи; відсутність процесуальної фіксації участі адвоката у протоколі дій. Такі порушення мають системний характер і ведуть до деформації принципу змагальності, адже сторона захисту повинна мати можливість представити власні експертні висновки на рівних умовах із стороною обвинувачення. Відмова у цьому без належного обґрунтування порушує право на справедливий суд.

Удосконалення правового регулювання участі захисника у проведенні експертиз потребує системного підходу. На рівні кримінального процесуального законодавства України доцільно: закріпити обов'язковість повідомлення захисника про час і місце проведення експертних дій; визначити чітку процедуру фіксації його участі в протоколі та технічних записах; надати захиснику право безпосередньо звертатися до експерта з узгодженими питаннями; гарантувати стороні захисту доступ до вихідних матеріалів,

використаних експертом; встановити можливість самостійного залучення експерта стороною захисту без згоди органу досудового розслідування; передбачити процесуальну відповідальність за безпідставний недопуск захисника до участі у відповідних діях.

Отже, процесуальні межі та гарантії участі захисника у проведенні судових експертиз потребують законодавчого доопрацювання та конкретизації. Наявна практика свідчить, що відсутність належного механізму залучення захисника при експертних дослідженнях призводить до істотного порушення принципу рівності сторін і знижує достовірність доказової бази. Ефективне забезпечення участі захисника у цій сфері є необхідною передумовою дотримання права на справедливий суд, принципу змагальності та верховенства права, що повинно стати одним із пріоритетних напрямів подальшого реформування кримінального процесуального законодавства України.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Конституція України Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Воліков Тарас Анатолійович,

старший оперуповноважений Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

В умовах інтегрування України до Європейського Союзу та НАТО, реформування економічної та політичної систем суспільства та формування правової держави усе більшу актуальність набуває боротьба зі злочинністю, яка завдає значної